

SVJETSKI ETHOS I KROĆENJE MOĆI

Samedin KADIĆ

Sažetak

Ovaj članak govori o odnosu moći i ethosa u savremenoj politici, na primjeru „Svjetskog ethosa“, popularnog projekta njemačkog filozofa i teologa Hansa Künga. Moderna politika oscilira između dvije krajnosti: realpolitike i idealpolitike. Prema mišljenju Künga, moderna politička paradigma u centar političkog djelovanja stavlja interese i borbu za moć. Rezultat takve paradigme je bio potpuni izostanak ethosa u političkom djelovanju. Potrebno je stoga instalirati novu političku paradigmu u kojoj univerzalna moralna pravila neće biti diskreditirana. Prvi cilj ove paradigme bilo bi obuzdavanje moći i njena regulacija pomoću svjetskog ethosa. Samo svjetski politički ethos, po Küngu, vodi do svjetskog mira i pravde.

Ljekari kažu da se tuberkuloza u početku lako liječi, ali se teško otkriva, dok se s vremenom, ako nije otkrivena ni liječena u početku, lako otkriva ali teško liječi. Ovo pravilo važi i u politici. Ako još izdaleka prepoznamo zlo koje se razvija (što umije samo mudar čovjek) ono se može brzo liječiti. No, ako ga nismo prepoznali pa dozvolimo da uzme takvog maha da ga već svako može prepoznati, lijeka više nema.

Niccolo Machiavelli, „Vladalac“

1. Politika: vrhunac etike

U filozofiji se izraz „politika“ upotrebljava u njegovom antičkom, aristotelovskom značenju kao *politike pragmateia*, odnosno, kako piše Eric Weil, kao „posmatranje zajedničkog života ljudi shodno suštinskim strukturama tog života.“¹ Politika je „mišljenje umnog djelovanja ljudi.“² Politiku ne zanima partikularno djelovanje svakog pojedinog čovjeka, već univerzalno u tom djelovanju. Iako su politika i etika dvije autonomne filozofske discipline, one su neodvojive, jer se i etika i politika događaju na polju iskustva i prakse. Moral ima svoj izvor u umu, a moralnost svake individue se sastoji u tome da se umno usaglasa sa sobom.³ S druge strane, politika ima svoj izvor u moralu, jer je posljednji zahtjev morala stvaranje zajednice u kojoj je moguć moralan život.⁴ I etika i politika započinju i završavaju s pojmom slobode (ili uma).⁵

1 Erik Vajl, „Politička filozofija“, „Nolit“, Beograd, str. 32

2 Ibid.

3 Ibid., str. 52

4 “Posljednji moralni zahtev je zahtev za jednom političkom stvarnošću (koju je stvorilo umno i univerzalno delovanje na sve ljude) u kojoj život individue treba da bude moralan a moral koji ima u vidu saglasnost umne individue sa samom sobom, da postane politička snaga tj. jedan istorijski činilac s kojim političar mora da računa, pa i ondakada sam ne bi želeo da bude moralan.” E. Vail, “Politička filozofija”, str. 34

5 Sloboda je data prvenstveno u umu, u mišljenju. Ako čovjek želi da bude slobodan, onda mora da misli i shodno tome, da bude usaglašen sa umom. Tako moral ima svoju bazu u umu (Weil predano slijedi njemački idealizam). Slobodan je samo čovjek koji ne robuje onom empirijskom u sebi tj. strasti. A sama strast se ne dešava u umu već u praksi, na tlu iskustva. Sloboda egzistira u umu, ali se njeno samopotvrđivanje može desiti jedino na polju empirije. Djelovanje individue koja želi da bude moralna u najstrožijem smislu znači djelovanje individue na samu sebe; moralna osoba ima svoj materijal u samoj sebi koji mora preoblikovati u skladu sa umom. Um, kao univerzalni princip, regulira empirijske partikularnosti koje se nužno konfrontiraju. Univerzalno mora pobjediti partikularno ako se želi biti moralan. (E.Vail, „Politička filozofija“, str. 51-90)

Moralni zakon je utemeljen u umu. Osnovni moralni zahtjev jeste da moralni zakon koji je utemeljen u umu postane univerzalan tj. da važi za sve ljude. Ovaj zahtjev ili ovo *zlatno pravilo* nalazimo, kaže Hans Küng, u svim svjetskim religijama,⁶ a u filozofiji ga je sistematski formulisao Kant kao kategorički imperativ: djeluj tako da maksima tvog djelovanja bude primjenjiva na sve ljude.⁷ Pa ipak, ovo zlatno pravilo se ne može nametnuti ljudima, ono se mora primjenjivati slobodno, drugim riječima, pripada ethosu.

Iz ovog proizilazi da se djelovanje individue na samu sebe može ostvariti samo u sklopu njenog života sa ostalima, budući da moralni zakon od svake individue traži da u svakom ljudskom biću poštuje um, da ga poštuje u samom sebi poštujući ga u drugima. Iako je moral umno djelovanje na sebe, njegova osnovna maksima se opertava jedino prilikom prakse, u svijetu ljudi. Robinzoni, kao i askete, žive izvan kosmosa moralnih maksima.

Osnovni cilj politike jeste stvaranje konkretnog univerzalnog odnosno, ozbiljenje slobode date u umu.⁸ Država koja omogućuje slobodu jeste to konkretno univerzalno.

Za sve velike mislioce politika je bit čovjeka. Zato što je čovjekova esencija sloboda a ona se može potvrditi jedino na tlu političkog. Otud ono antičko lociranje polisa kao biti čovjeka. Za Aristotela, kao Grka, politika je iznad etike, odnosno, ona je njen vrhunac. Politika i nastaje iz moralne refleksije koja zahtijeva univerzalno djelovanje prema svakoj individui. Posljednji

6 Prema Hansu Küngu, moral postoji samo kao lokalizovan, nikad općenito. Tako postoji heterogeno obilje morala, u kojima univerzalni principi često leže pod naslagama potenciranog formalizma. No, zaronimo li u te lokalne morale, pronaći ćemo univerzalna pravila, koja bi, ukoliko bi se dosljedno poštivala, dovela do svjetskog mira i pravde. Nema svjetske religije koja u svom učenju nema *zlatno pravilo ljudskosti*. Stoga, Küng doslovno navodi religijske formulacije u kojima ovo univerzalno pravilo prebiva:

Konfučije: “Što sam ne želiš, nemoj činiti ni drugima.”

Rabbi Hillel: “Ne čini drugima što ti nećeš da oni tebi čine.”

Isus od Nazareta: “Sve što hoćete da vam ljudi čine, to činite i vi njima isto tako.”

Muhammed a.s.: “Niko od vas nije vjernik tako dugo dok svom bratu nepoželi što sam sebi želi.”

U budizmu: „Stanje koje meni nije ugodno ili radosno, ne treba biti ni za njega; a stanje koje nije ugodno ili radosno za mene, kako ga mogu nekome drugom poželjeti?“ (Samyutta Nikaya V)

U hinduizmu: „Prema drugima se ne treba ponašati na način koji je njemu samom neugodan; to je bit morala.“ (Mahabharata)

7 Imanuel Kant, „Zasnivanje metafizike morala“, „Bigz“, Beograd, 1981

8 Erik Vajl, “Politička filozofija”, str. 41

moralni zahtjev čovjeka prema samom sebi jeste stvaranje političke stvarnosti u kojoj će život subjekata biti moralan. Čovjeku koji nema svijest o moralnom problemu, politički problem se i ne postavlja. Tako kažu idealističke političke teorije. Ali, kako stoje stvari u realnim odnosima, šta kaže realpolitika?

2. Između realpolitike i idealpolitike

Temeljno pitanje kojim se rukovodi Hans Küng u djelu „Svjetski ethos za svjetsku politiku“ jeste: „Trebamo li nastaviti u stilu one evropske politike moći suverenih država koja je odredila cijelo moderno doba otkad ju je prije 300 godina uspješno... provodio kardinal Richelieu?“⁹ Drugim riječima, treba li podržati modernu političku paradigmu (koju markira Machiavelli, u praksi razrađuju Richelieu¹⁰ i Bismarck¹¹ pripremajući teren za krvavo 20. stoljeće) ili je vrijeme za novu, postmodernu političku paradigmu (koju je, prema Küngu, neuspješno predlagao američki predsjednik Woodrow Wilson)

⁹ Hans Küng, „Svjetski ethos za svjetku politiku“, „Intercon“, Zagreb, 2007., str. 26

¹⁰ Küng sa ogorčenjem (ili možda zadovoljstvom jednog „heretika“) modernu politiku moći vezuje za ovog kardinala, kojeg „kršćanska načela nisu spriječila da beskrupulozno poseže za sve većom moći vladajuće kuće ili tuđim prostorima.“ Richelieu je metafora preko koje Küng proziva današnje religiozne moćnike koji stoje iznad morala. Ali ne samo metafora (koja omogućava da se preko povijesti obračuna sa sadašnjošću), jer Küng kroz povijesnu analizu pojedinih državnika želi dozantati kako je i gdje počela moderna (ali i postmoderna) evropska faza nazvana „smrt Boga“. „Vjera mu je bila važna, ali ne samo kao samosvrha, već kao sredstvo u osvajanju i učvršćivanju političke moći, njegove sasvim osobne političke moći,“ kaže Küng za Richelieu. (str. 40) „Bio je uvjeren da što god učini za državu to isto čini i za Boga, i tako su se opravdala sva nasilna širenja prema vani i ugnjetavanje na unutarnjem planu.“ (str. 41) Državni razlog je stoga iznad morala, kao što je, u nekim varijantama tesawufa, hakikat iznad šerijata. Küng sa ironijom konstatuje kako je „cijela Francuska doslovno odahnula kada je omraženi političar moći naposljetku umro od iscrpljenosti 1642. godine.“ (str. 44) No, za Henrija Kissingera, o kojem će biti više riječi u nastavku teksta, kardinal Richelieu je uzor, budući da veliča razumnost i prvenstvo državne politike u odnosu na pravo i moral.

¹¹ „Nije lako opisati tu višeslojnu osobu bez tračka obožanja ili proklinjanja“, kaže Hans Küng za Ottoa von Bismarcka, tog „prototipa realpolitičara, koji ne vjeruje u ideje već jedino u čiste interese.“ (str. 48) Kao i svi državnici modernog doba, i Bismarck nema moralnih nemira zbog ratova koji se vode. Za njega je moć bila iznad prava. Za razliku od Henrija Kissinera, Küng je naprosto nemilosrdan u ocjeni Bismarckovog političkog djelovanja: „Ako se morao politički pravdati, nije prezao ni od kakve javne laži.“ (str. 50) Krize je samovoljno proivodio i umjetno napuhivao. Često je mijenjano politička usmjerenja. Druge je optuživao za neoljalnost, a sam je bio lojalan isključivo volji za moć. Nije vjerovao u mir, sporazum, ugovore je samovoljno kršio...

koja će se temeljiti na pravdi, miru i sigurnosti?

Iako evropska politička tradicija sadrži mnoštvo idealističkih teorija, koje tragaju za pravdom i blagostanjem, u stvarnosti, u povijesti međudržavnih odnosa, u primijenjenim političkim doktrinama, Evropa se ne može pohvaliti nikakvim idealističkim kontinuitetom. Povijest evropske politike jeste povijest borbe za moć. Iako se danas liberalna demokratija promovira kao neupitna vrijednost, politička stvarnost još uvijek je tek nestabilni ekvilibrijum kojeg definiraju konkretni omjeri snaga. Liberalna demokratija je često paravan iza kojeg djeluju mehanizmi moći. Stari stil, pri čemu Küng misli na modernu političku paradigmu, uvjetovanu realpolitikom, mora biti prevaziđen, ukoliko želimo spriječiti planetarnu katastrofu koju mogu proizvesti nekontrolisane politike moći.

Ali postoje teoretičari koji ne samo da smatraju da treba nastaviti u tom starom stilu, već realpolitiku ili politiku moći uzimaju za neprikosnoveni princip, mudrost i jedinu ispravnu poziciju, a svako uslovljavanje politike moralom i idealima vide kao glupost, naivnost i degeneraciju. Takav teoretičar je svakako Henry Kissinger, čije obimno djelo, „Diplomacija“, predstavlja eklatantnu apologiju politike moći, te kao takvo, priprema nove generacije za politiku „s onu stranu dobra i zla“. Prema Kissingeru, glavni cilj vanjske politike nisu mir i pravednost, već „stabilnost i sigurnost putem ravnoteže moći“.¹² Hans Küng u Kissingeru vidi hladnog i inteligentnog teoretičara moći, koji je, kao savjetnik za sigurnost SAD-a a kasnije i ministar vanjskih poslova predsjednika Nixona i Forda, u praksi primjenjivao svoja makijavelistička uvjerenja. „Samo će vrlo površni evropski čitatelj u toj knjizi i u takvim ustupcima vidjeti spoj evropske realpolitike i američke idealističke tradicije. Kissingerova je knjiga, od početka do kraja, rječit i zavodljiv iskaz protiv naizgled neuništivog američkog ‘idealizma’, a ujedno i iskaz za politiku moći, kakvu su provodili evropski državnici prošlosti, koja po njemu naravno ne treba biti politika razuzdanog nasilja.“¹³ Državni razlog ili nacionalni interesi stoje u centru Kissingerove pažnje, njima je sve podređeno, uključujući i moral. Skidajući teori-

¹² Ibid. str. 27

¹³ Ibid. str. 30

jske slojeve s Kissingerovih formulacija, Küng primjećuje da slavni američki politolog i političar nema razumijevanja za moral u politici. Naprotiv, „kada se u Kissingerovoj povijesnoj analizi spomenu moralne vrjednote... njih se podcjenjuje ili izruguje pojmovima kao što su osećaji, emocije, sućut, retorika, misionarski, mesijanski...“¹⁴ I dalje: „...o etičnosti u politici raspravlja se u najboljem slučaju negativno - kako bi ju se potisnulo“.¹⁵ Kissingerovi uzori su: Richelieu, Bismarck, Palmerston, Metternich, Roosevelt, sve sami političari snage, dok sa skrivenim prezirom govori o Jeffersonu, Franklinu, pa i Wilsonu, kao o idealistima i političkim naivcima. Kissinger, poput Machiavellija, altruizam u vanjskoj politici vidi kao ludost, jer su egoizam i interesi jedina konstanta društvenih odnosa i jedina realna mjera. Kissinegrova „politika moći bez moralnih granica“ imala je svoje konsekvence koje Küng taksativno i sa zadovoljstvom navodi: de-

relativiziranje i političko podređivanje morala“.¹⁷ U svim tim teorijama državni razlog stoji iznad univerzalnih principa.

S druge strane, u djelovanju američkog predsjednika Woodrowa Wilsona, Küng vidi pokušaj nove politike, idealpolitike. Katastrofa Prvog svjetskog rata izazvala je „zov za novom paradigmom politike.“¹⁸ Taj zov prepoznao je Wilson, čija je vizija mirovnog poretka isključivala aneksiju (na račun poraženih) i zahtjeve za ratnom štetom. Wilsonov *mirovni program u 14. tačka* nagovještava sasvim novu politiku (tako stranu evropskoj državničkoj tradiciji) iz kojeg Küng uzima tri načela:

- a) sloboda za sve narode¹⁹
- b) pravednost za prijatelja i neprijatelja²⁰
- c) očuvanje mira putem Lige naroda.

Mnogi teoretičari, uključujući Henrija Kissingera, u Wilsonu vide običnog idealistu koji je „u misijskom promišljanju i sveobuhvat-

Atribut "postmoderna" kojim Hans Küng opisuje svoju novu političku paradigmu koristi se očito u pukom hronološkom kontekstu, da bi se markirala paradigma koja naprosto slijedi iza moderne političke paradigme. Nije, dakle, riječ ni o kakvoj političkoj paradigmi postmoderne. U protivnom, Küng ne bi mogao pretendirati na konzistentnost, niti bi mogao tek tako predložiti svoj koncept, ukoliko znamo kakva zbrka nastaje čim se u bučnim amfiteatrima postmodernizma povede polemika o etici, legitimaciji i moći

stabilizacija u Chileu, napadi na socijalističku vladu Portugala i komunističke partije u Italiji i Francuskoj, namjerno izostavljanje mirovnog rješenja o Palestini iako je postignut sporazum između Izraela i Egipta, brutalno ratovanje u Indokini, odugovlačenje mirovnog sporazuma u Vijentnamu itd.¹⁶ „Realpolitika“ je sinonim za potcjenjivanje morala: gdje se poziva na realpolitiku, tu je namjera da se izigraju principi. Ali savremeni Kissingeri nisu došli sami od sebe, oni stoje duboko ukorijenjeni u modernu političku tradiciju. Zato nam Küng predočava pedantne geneze političkih teorija, najčešće politika moći, raščlanjujući ih do njihovih embrionalnih segmenata. Ono što zabrinjava u svim tim teorijama nije isticanje interesa i moći već „podcjenjivanje,

nim zahtjevom rat uzdignuo u 'Križarski pohod za demokraciju.'“²¹ To je rijetko mjesto gdje se Küng djelimično slaže s Kissingerom: Wilsonova politika je potakla nešto što Küng naziva „moralno potaknuto globalno američko križarsko razmišljanje“: ovaj put ideali (koje u ovom slučaju utvrđuju SAD), a ne interesi, opravdavaju upotrebu moći. „Idealpolitika može biti licemjerna: kritizira se politika moći u drugih, a provodi ju se u vlastitom djelokrugu.“²² Licemjestvo u ruhu idealpolitike na Zapadu doseže vrhunac u pretpostavkama „kako jedino vlastita politika i

14 Ibid. str. 31

15 Ibid. str. 31

16 Ibid. str. 37

17 Ibid. str. 78

18 Ibid. str. 57

19 „Prošli su dani osvajanja i teritorijalnog proširivanja, isto su tako odbrojani dani tajnih ugovora koji su sklapani u interesu pojedinih vlada i koji su u stanju u određenom trenutku ometati mir.“ (Iz američkog mirovnog programa za Prvi svjetski rat str. 58)

20 „...dokle god drugi narodi ne osjete pravdu, nećemo ni mi moći osjetiti pravdu.“ (Američki mirovni program u četrnaest tačaka, str. 59)

21 Ibid. str. 64

22 Ibid.

vlastite ustanove slijede moralna načela.²³ Ali, „svi egoistični ciljevi obavijeni su moralnim govorima.“²⁴ Idealpolitika tako vodi u nesumnjivo preferiranje vlastite kulture: „zahtjev za političkim vodstvom... na temelju nadmoćnosti vlastite uljudbe i kulture, model je za današnji svijet.“²⁵ To su samo neke od slabosti idealpolitike.²⁶ Stoga, Hans Küng predlaže srednji put između realpolitike i idealpolitike. Jer „ni realpolitika jednog Richelieua – Bismarcka – Kissingera, a ni idealpolitika na tragu jednog Wilsona nije dostatna za postmoderno policentrično razdoblje svijeta...“²⁷ Naprosto, „trebamo novu paradigmu za politiku koja povezuje trijezno slijeđenje interesa i načelno etičko usmjerenje.“²⁸ Duh te paradigme Küng derivira iz Jonasove etike odgovornosti. Kao što nam treba etika odgovornosti, kako vapi Hans Jonas u famoznom djelu „Princip odgovornost“, isto tako nam je, po Küngu, neophodna i politika odgovornosti. Zapravo, politika koja bi se, poput kartezijanske izvjesnosti, deducirala iz jednog principa, a potom granala u nacionalne i globalne odgovornosti. Prvo što ta politika trebala izreći jeste: „Ni diplomacija, ni tajne službe a ni redarstvo ne stoje iznad ćudoređa.“²⁹ Ne preostaje ništa drugo, nego „polako i mukotržno“ ostvarivati novu postmodernu paradigmu politike „koja više nije određena eurocentrički, već policentrički a koja postkolonijalistički i postimperijalistički smjera na stvarno ujedinjene narode.“³⁰ Nova politička *postmoderna* paradigma treba se dakako temeljiti na jednom ethosu, na ethosu po kojem se čak ni za nuždu ne smije biti nemoralan ili po kojem političari ne smiju lagati. Tvrdeći da se pomoću ethosa mogu dobiti izbori, odnosno političkom kampanjom koja neće gaziti ćudoredna pravila, Küng pokazuje kako svojim konceptom političkog ethosa, nije puki istrajni optimist, nego odmjereni teoretičar koji inkluzivno i

23 Ibid.

24 Ibid.

25 Ibid.

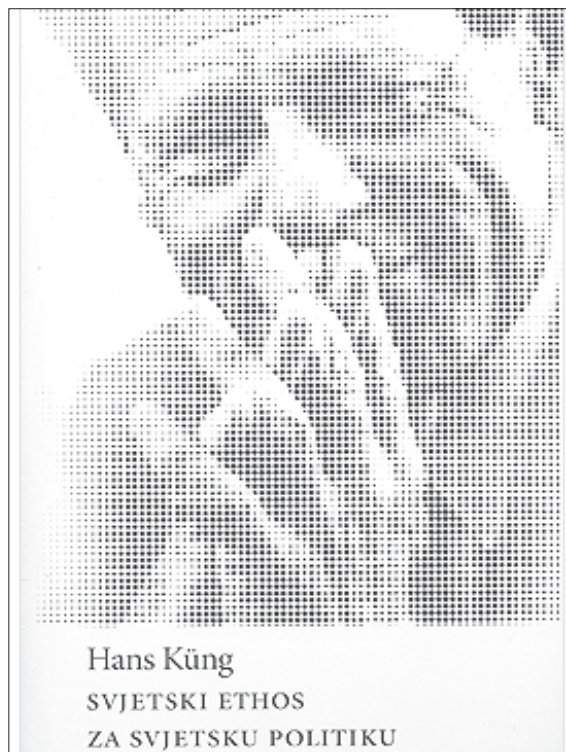
26 Osim licemjertva i samoekskluziviranja, potencijalne slabosti idealpolitike su još i to što je često iluzionarska i nedjelotvorna. „Politika samo na temelju moralnih uvjerenja i ideala, iza koje ne stoji učinkovita politička (često vojna) sila koja bi provodila takvu politiku, osuđena je na konačnu propast.“ (Ibid. str. 65)

27 Ibid. str. 93

28 Ibid. str. 93

29 Ibid. str. 100

30 Ibid. str. 100

ravnopravno pokušava pronaći mjeru u kojoj bi zajedno funkcionirali moć, intresi i moral.

Na kraju, razjasnimo jednu terminološku nejasnoću. Atribut "postmoderna" kojim Hans Küng opisuje svoju novu političku paradigmu koristi se očito u pukom hronološkom kontekstu, da bi se markirala paradigma koja naprosto slijedi *iza* moderne političke paradigme. Nije, dakle, riječ ni o kakvoj političkoj paradigmi postmoderne. U protivnom, Küng ne bi mogao pretendirati na konzistentnost, niti bi mogao tek tako predložiti svoj koncept, ukoliko znamo kakva zbrka nastaje čim se u bučnim amfiteatrima postmodernizma povede polemika o etici, legitimaciji i moći.

3. Tukididov prikaz Peloponeskog rata: raspad političkog ethosa u staroj Grčkoj

„Moć je sva do srži okrenuta sebi i svojim bićem teži jedino samoj sebi, to jeste svojem više i više. Stoga ona nije kadra postaviti sebi granicu iz same sebe, nego treba drugoga tko će je sputati i ograničiti. To što sputava i ograničuje moć ne mogu biti već sami moralni zakoni, koji se uvijek odnose na pojedinca kao pojedinca, i stoga ih

preopterećujemo tražeći da ograniče prakticiranje moći, nego to može biti jedino politički etos. Stoga ni moć kao takva nije nešto nečovječno i pugubno, nego to postaje tek ako se raspadne politički etos, u čijoj se službi njome barata ili ako se on još nije oblikovao.³¹ Interpretirajući dijelove Tukididove „Povijesti peloponeskog rata“, Karl-Heinz Volkman-Schluck u djelu „Politička filozofija“ minuciozno pokazuje kako je propao politički ethos u staroj Grčkoj, navodeći, pod predmachiavellijevskim teorijskim pretpostavkama, uzroke te propasti. U poglavlju „Moć i ethos“, Volkman-Schluck razmatra pod kojim okolnostima je nastupila politička dekadencija u antičkom svijetu, napominjući „kako je istini svojstvena crta da se skriva“³² posebno ako je riječ o tehnologijama moći.

Tukidid je prikazao rat koji su kopnena sila Sparta i pomorska sila Atena, svaka sa svojim saveznicima, među sobom vodile od 431. do 404. godine p.n.e. i koji u historiografiji nosi ime «peloponeski rat». Taj rat privlači historijsku pažnju iz više razloga: to je rat „koji je odveo u propast svijet grčkog polisa što je bio iskonom i nosiocem grčke klasike.“³³ To je zatim prvi rat „koji prema svom porijeklu i toku pokazuje crte političkog rata.“³⁴ Na koncu to je rat koji vrlo slikovito, posebno u prikazu «mislioca povijesti» Tukidida, „pokazuje bit i izopačenje političkog.“³⁵

Šta znači to da je «peloponeski rat» prvi rat „koji pokazuje crte političkog rata“? Šta je diferentia specifica onog što Volkman-Schluck naziva „političkim ratom“? Riječ je o tome da je «peloponeski rat» prvi rat u kome se antagonizam prikriva, u kome se do prevlasti želi doći pregovaranjem i u kome se istina neprestano odlaže. Pravi uzrok rata se neprestano skriva. «Peloponeski rat» je prvi politički rat u povijesti i zato predstavlja paradigmu na koju se u krajnjoj instanci

31 Karl-Heinz Volkman-Schluck, „Politička filozofija“, „Naprijed“, Zagreb, str. 48

32 Ibid. str. 15

33 Ibid.

34 Ibid.

35 Ibid.

daju svesti svi kasniji politički ratovi. Svi ratovi u 20. stoljeću, prema Volkmanu-Schlucku, odvijaju se po obrascu «peloponeskog rata». Kada Tukidid govori o uzrocima ratu ili o najskrivijenijem uzroku (*alethestate profasis*), onda on kaže da je najistinitiji a ujedno i najskrivijeniji politički uzrok prvom evropskom političkom ratu, strah. Pri tom, Tukidid misli na strah Spartanaca pred slobodarskom, demokratskom Atenom. Veoma dugo, naročito poslije perzijskih ratova, Spartanci (Lakedemonjani) su imali određenu vrstu političke prevlasti u Grčkoj, koja se temeljila na njihovoj vojnoj moći. Imali su veliki ugled, autoritet i čak su slovali kao nepobjedivi. Sparta je bila kopnena sila koja je imala oligarhijsko ustrojstvo i bila je veoma organizovana. S druge strane, pojavljuje se sila sasvim nove vrste: demokratska Atena. Ne samo što je kopnena Sparta uopće nije

mogla napasti, već je atički pomorski savez, na čelu sa Atenom bio sposoban, zbog svoje strukture da se stalno širi i jača. Ova sila nove vrste nije zaprijetila Sparti, pravaku Grčke, potčinjavanjem i ropstvom, jer to Atena nit je namjeravala niti je mogla. Opasnost po Spartu je izvirala u nečemu mnogo gorem koje Sparta nije mogla

podnijeti: Atena je prijetila Sparti političkom beznačajnošću. „Spartanci su dospjeli u obruč opasnosti od sve više političke beznačajnosti.“³⁶ Ništavnost koja je prijetila njihovoj budućnosti sve ih je više zastrašivala a taj strah ih je tjerao u rat. Ali zašto se uzrok rata neprestano skriva? Zašto ostaje skriven u svim pregovorima i razgovorima? Što se tiče Spartanaca, razlog je veoma jednostavan: strah može privesti Spartance odluci jedino dok se skriva.³⁷ Strah od beznačajnosti je skriven, nema ga u govoru niti u mišljenju ali on općrtava „čitav horizont unutar kojeg kriza neizbježno poprima izgled ratnog uzroka.“³⁸ Taj skriveni uzrok tvori granice unutar kojih se odvija politički konflikt. „Što se više zavađene strane bave spornim tačkama to im pravi uzrok ostaje

36 Ibid. str. 17

37 Ibid. str. 17

38 Ibid. str. 18

Kao posljedicu moderne političke paradigme Küng navodi upravo primjer raspada Jugoslavije. Na djelu je bio izostanak ethosa u svjetskoj diplomaciji i potpuna propast političkog ethosa u samoj Jugoslaviji. Uzroci su prikrivani, povjerenje je bilo odbačeno. Rat je vođen u ime moći, a ne u ime ideologije

skrivenijim.³⁹ Svi pregovori se tako kreću u nestvarnom, u lažnom, u himbenom što situaciji na momente daje karakter farse (religiozne parole o miru). (Ne podsjeća li ova tehnologija pregovaranja i postavljanja lažnih zahtjeva na nedavnu srpsku agresiju na BiH!) Najistinitiji uzrok koji djeluje u pozadini određuje čitavu politiku Spartanaca: njihova politička borba protiv Atene se

Moć je dobra, kaže Küng, ako se dobro upotrijebi. Kao konstitutivni element ljudskog postojanja, moć nije moralna. Čovjek joj daje te signature. Moć nije inherentno „zla“, mada nas tome uče pobožne askete.

Kao rezultat takvog asketskog moraliziranja, javljaju se one bezbrojne zloupotrebe moći od vjerskih službenika, bilo da je riječ o prisvajanju moći ili servilnosti samoj moći. Sjetimo se svih retoričkih parola, poput nedavne „sin najvećeg sina“. Vjerski službenici su tu da veličaju principe a ne ljude. Ne radi se o nepotrebnom uplitanju vjere u politiku, već o zloupotrebi samih vjerskih principa. Kada je riječ o religiji, ona mora postojati i kao kritika politike. Ali ne kritika u ime moći i ljudi, već u ime principa. Samo tako religija može učestvovati u javnom životu na esencijalan način, ne gubeći svoju autentičnost

sastoji u neprestanom postavljanju zahtjeva Ateni. U suštini, radi se o unaprijed donesenoj odluci da se ide u rat sa Atenom. Ta galerija zahtjeva, koja je uostalom samo plašt, jeste neiscrpna. Sparta se proglašava spasiocem Atičkog saveza. Nakon toga oni sklapaju ugovor sa Perzijancima koji su inače bili najveći neprijatelji Atene. I počinje rat koji traje nepunih 30 godina. Tokom čitavog rata pravi uzrok ostaje skriven, te se objelodanjuje tek u djelu mislioca povijesti. Istina je da velike političke ratove uzrokuje strah koji sam sebe

skriva, a može se savladati samo priskrblijvanjem sve većih zaliha moći i potencijalnim uništenjem neprijatelja. Država Helena nije nestala pred najezdom nekog osvajača, već onda kada je razoren politički ethos tj. svjetonazor o državi i slobodi.⁴⁰ Raspad tog ethosa karakteriše međusobno nepovjerenje, strah od bližnjeg i ustupanje mjesta

strasti umjesto plemenitosti. Peloponeski rat će dokinuti politički ethos među Helenima, jer ljudska plemenitost, koja mora biti iznad svega, ustupa mjesto licemjerstvu, nepovjerenju i sumnji. Plemenitost nestaje iz politike. Polis prestaje biti otvoren svima. Ono što je sputavalo i ograničavalo moć u atenskoj demokratiji bio je upravo politički ethos: to je nazor prema kojemu vlast što se zasniva na moći služi kao baza najslabodnijem obliku države i života. Iz ograničenja moći političkim ethosom izvire prije svega politika koja ispravno procjenjuje, čuva mjeru. Gubitak ethosa povlači za sobom političke pogreške jer se političko mišljenje, koje je lišeno ethosa, pretvara u puku računicu moći. Povjerenje se povlači pred fakticitetom moći.

Vratimo se Hansu Küngu i modernoj paradigmi politike. Moglo bi se reći da Evropa nije imala nikakav konstruktivan politički ethos još od stare demokratske Atene. Moć i prozelitizam, samostalno i isprepletено, definirali su pojedine historijske politike. Plemenitost i povjerenje uglavnom su izostajali. Scenarij peloponeskog rata se bezbroj puta ponavljao u Evropi, a posljednji put u bivšoj Jugoslaviji.⁴¹ Kao posljedicu moderne političke paradigme Küng navodi upravo primjer raspada Jugoslavije. Na djelu je bio izostanak ethosa u svjetskoj diplomaciji i potpuna propast političkog ethosa u samoj Jugoslaviji. Uzroci su prikrivani, povjerenje je bilo odbačeno. Rat je vođen u ime moći, a ne u ime ideologije. Ideologije su tu samo da zamagle prave uzroke. Ujedinjene nacije su odbijale primijeniti silu iako je, po Küngu, politički ethos to zahtijevao. Nedostajala je, kaže Küng, moralna volja.⁴² Genocid se ponovio u Evropi, što znači da moderna politička paradigma konačno mora biti previzađena. Svjetska politika treba izvući pouke iz povijesti zala, kako bi novi neuspjeh na Balkanu i drugdje mogao izbjeći.

4. Svjetski ethos kao regulator moći

Iako teolog, Hans Küng ne zapada u zamku moraliziranja o moći⁴³ kao vječnom ljud-

39 Ibid. str. 19

40 Ibid. str. 52

41 Hans 169

42 171

43 „Moć je, općenito rečeno, ovlast. Mogućnost ili sloboda,

skom iskušenju. Moć je dobra, kaže Küng, ako se dobro upotrijebi. Kao konstitutivni element ljudskog postojanja, moć nije moralna. Čovjek joj daje te signature. Moć nije inherentno „zla“, mada nas tome uče pobožne askete. Kao rezultat takvog asketskog moraliziranja, javljaju se one bezbrojne zloupotrebe moći od vjerskih službenika, bilo da je riječ o prisvajanju moći ili servilnosti samoj moći. Sjetimo se svih retoričkih parola, poput nedavne „sin najvećeg sina“.⁴⁴ Vjerski službenici su tu da veličaju principe a ne ljude. Ne radi se o nepotrebnom uplitanju vjere u politiku, već o zloupotrebi samih vjerskih principa. Kada je riječ o religiji, ona mora postojati i kao kritika politike. Ali ne kritika u ime moći i ljudi, već u ime principa. Samo tako religija može učestvovati u javnom životu na esencijalan način, ne gubeći svoju autentičnost. Zahtjev za svjetskim ethosom jeste zahtjev za povratkom religije u javni život: religije trebaju postići minimum saglasnosti oko temeljnih moralnih principa, te u ime tih principa nastupati u javnom životu. Pod tim pretpostavkama, sama religija treba

određivati o nečem drugom, o ljudima ili odnosima.“ („Svjetski ethos...“, str. 83) Küng pojam moći upotrebljava u klasičnom sociološkom značenju, na tragu Weberove definicije moći iz „Privrede i društva“: „Svaki stupanj vjerovatnoće da se nametne snaga volje u jednom društvenom odnosu uprkos otporu.“

⁴⁴ U Gazi Husrev-begovoj vakufnami stoji da imam Begove džamije ne smije biti podložan vlastima. Tako je oporučio Gazi Husrev-beg, on, koji je bio vlast.

određenu moć, budući da od moralnih principa koji nemaju političku snagu nema koristi.

Svaki govor o ethosu u politici implicira analizu moći. Kroćenje političke moći je temeljni problem društvenih teorija. Ova činjenica dobiva na težini ako je uzmemo u modernom kontekstu: moderna interpretacija odrednice *zoon politikon* jeste, kaže Küng, „biće usmjereno prema moći“.⁴⁵ Funkcija svjetskog ethosu je da uravnoteži usmjerenja ka moći različitih političkih subjekata. Upravo to je, prema Küngu, istinski ideal demokratije: reduciranje i parcelisanje moći. Moć nam treba, ali je treba ukrotiti. Interesi su neizbježni, ali ih treba etički usmjeriti. Kako ograničiti moć? Kada je riječ o unutrašnjoj političkoj moći, Küng se poziva na švicarskog politologa Aloisa Riklina koji navodi šest velikih izuma protiv zloupotrebe moći, koji su „kao politička etika usmjerena ustanovama, ostali značajni do današnjeg dana“. Ti izumi su raznovrsni od obuzdavanja moći putem ustava i podjele vlasti do izjednačenja moći putem smanjene razlike u moći. Ali kada je u pitanju uređenje moći između nacija, potrebno je pronaći novi regulator koji će biti na tragu onog *zlatnog pravila ljudskosti*. Za to nam je potreban, smatra Küng, svjetski ethos.

⁴⁵ Ibid. str. 83

Summary

Global Ethos and Harnessing the Power
Samedin Kadić

This article discusses the relationship between power and ethos in contemporary politics using the example of "Global Ethic," a project of German philosopher and theologian, Hans Küng. Modern politics oscillates between two extremes: *realpolitik* and *idealpolitik*. According to Küng, the modern political paradigm places interests and the struggle for power in the centre of political activity. The result of such a paradigm is a total absence of ethos in political activity. It is necessary to install a new political paradigm which will not discredit universal moral rules. This paradigm's first aim is the curbing of power and regulating it through world ethos. Only global political ethos, as Küng sees it, will lead to world peace and justice.

• ä

يتحدث هذا المقال عن العلاقة بين السلطة والأخلاق في السياسة المعاصرة، مستخدماً «الأخلاقيات العالمية» مثلاً، ذلك المشروع الشهير الذي أطلقه الفيلسوف ورجل الدين الألماني هانس كينغ. إن السياسة الحديثة تتأرجح بين طرفين اثنين هما السياسة الواقعية والسياسة المثالية. يرى كينغ أن النموذج السياسي الحديث يضع المصلحة والنضال من أجل السلطة في مركز العمل السياسي. وكانت نتيجة مثل هذا النموذج الغياب التام للأخلاقيات في العمل السياسي. لذا يجب وضع نموذج سياسي جديد لا تكون فيه النظم الأخلاقية العالمية مرفوضة ومشوهة. على أن يكون الهدف الأول لهذا النموذج الجديد هو كبح جماح السلطة وتنظيمها بمساعدة الأخلاقيات العالمية. لأن الأخلاقيات السياسية العالمية – كما يرى كينغ – هي وحدها الكفيلة بتحقيق السلام والعدل العالميين.